

ความสุขในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท
AN APPROACH TO HAPPINESS WITH SPECIAL REFERENCE
TO THERAVADA BUDDHIST PERSPECTIVE

พระราชวิมลโมลี

Phraratchawimonmoli

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

Email: jirarat_02@hotmail.com

ได้รับบทความ: 4 เมษายน 2564; แก้ไขบทความ: 8 มิถุนายน 2564; ตอรับตีพิมพ์: 11 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ

ในปฐมเทศนา พระพุทธเจ้าตรัสกับปัญจวัคคีย์ว่า “แม้การเกิดก็เป็นทุกข์” จึงทำให้คนบางส่วนเห็นว่าพระพุทธศาสนาองโลกในแง่ร้าย แต่ความเป็นจริงนั้น พระพุทธเจ้าทรงอธิบายถึงความเป็นเหตุเป็นผล และในขณะเดียวกันนั้นก็ทรงแนะให้มองในทางกลับกันก็ได้ว่า เมื่อมีทุกข์ก็ต้องมีสุข เหมือนมีมืดก็มีสว่างฉนั้น ดังนั้น ในพระไตรปิฎก คำว่าความสุขจึงได้จัดพระพุทธพจน์ไว้ในคัมภีร์พระธรรมบท ภายใต้หมวดธรรมว่า “สุขวรรค”จากการศึกษาในหมวดธรรมในสุขวรรคดังกล่าว นั้นพบว่า ความสุขเป็นสภาพที่ตรงกันข้ามจากความทุกข์ กล่าวคือความทุกข์อันเกิดจากการวิเวก, ความทุกข์อันเกิดจากการมีกิเลสภายใน, ความทุกข์อันเกิดจากการสู้รบ, ความทุกข์อันเกิดจากการบริหารชั้น 5, ความทุกข์อันเกิดจากความหิวโหย, ความทุกข์อันเกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ และความทุกข์อันเกิดจากการคบคนชั่ว เมื่อบำบัดทุกข์ได้แล้ว ความสุขก็ปรากฏ สรุปได้ว่า ความสุขในพระพุทธศาสนา มี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือสุขกายกับสุขใจ หรือสุขในระดับโลกคือโลกียสุข และสุขในระดับเหนือโลกคือโลกุตตรสุข

คำสำคัญ: ความสุข, มุมมอง

Abstract

In the orientation, the Lord Buddha said even through birth is suffering. It makes someone see that Buddhism is pessimistic. But in the fact that, The Lord Buddha explained reasoning. And at the same time suggesting that he can turn the other hand

to see that When suffering, must be happy. As if it were dark, it must also be bright. Therefore, in the Tipitaka, the word “happiness” has been placed in the scriptures under the category of Dhamma that says paragraph. According to the study of the Dhamma section in the aforementioned paragraph of happiness, it is found that happiness is the opposite of suffering. That is to say the suffering caused by contention ... by internal lust ... by the war ... by the management of five Khandha ... by hunger ... by illness ... by associating with the bad people. After treating these causes, it can be considered as happiness. In conclusion, there are 2 types of happiness in Buddhism: physical happiness and mental happiness. Or world-class happiness and above world-class happiness.

Keyword: Happiness, Perspective

บทนำ

ความสุขถือว่าเป็นยอดแห่งความต้องการของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใด โอกาสใด จะมีการอวยพรให้มีความสุขเสมอ ตัวอย่างเช่น ก่อนปีใหม่ได้มีการอวยพรให้มีความสุขในเทศกาลคริสมาส เมื่อถึงวันปีใหม่ได้อวยพรกันทั่วโลกว่าสุขสันต์ปีใหม่ (Happy New Year) ต่อมาถึงเทศกาลตรุษจีนก็ได้อวยพรกันให้อยู่ดีมีสุข ดังนั้นเป็นต้น ทั้งหมดนี้เกิดจากมูลเหตุทางจริยธรรมตามหลักศาสนาหรือลัทธิความเชื่อ แม้แต่พระพุทธศาสนาที่มีหลักคำสอนในเรื่องความจริงอันประเสริฐคืออริยสัจ 4 ซึ่งวางทุกข์เป็นข้อแรก หรือในปฐมเทศนาบอกว่า ชาตปิ ทุกขา การเกิดมาเป็นทุกข์ ดังนั้นเป็นต้น ก็ตาม แต่ความมุ่งหวังของการที่พระพุทธองค์ทรงสอนธรรมก็เพื่อความสุข ดังเช่น ประโยคว่า จรล ภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ ... จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงรับสั่งพระภิกษุสงฆ์สาวกของพระองค์ให้สอนธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ปวงประชา เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ต่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ... นั่นก็คือเป้าหมายสุดท้ายของพระพุทธศาสนาก็คือความสุข นั่นเอง มิเพียงเท่านั้น ความสุขดังกล่าวนี้ จะต้องเป็นประโยชน์ด้วย เกื้อกูลด้วย อีกทั้งความสุขก็ยังมีปลีกย่อยออกไปอีก คือความสุขในการกิน ความสุขในการนอน ความสุขในการประกอบสัมมาชี ความสุขในความปลอดภัย ความสุขในอิริยาบถทั้งสี่ เป็นต้นเหล่านี้ก็เป็นความสุข อีกประการหนึ่ง แม้ในวิถีชีวิตประจำวันก็ตาม เช่นทุก ๆ วัน ชาวพุทธจะแผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ว่า จงเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรต่อกันเลย จงเป็นสุขเถิด อย่าพยาบาทเบียดเบียนกันเลย จงเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กายและใจเลย จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด. นี่เป็นความสุขในเชิงปฏิบัติ.

จากบทแผ่เมตตาสั้น ๆ นี้ ปรากฏมีประเภทแห่งความสุขคือสุขกายและสุขใจ มีความสุข

ที่อิงอาภิสและความสุขที่ไม่อิงอาภิส เมื่อย้อนถึงความสุขดั้งเดิมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ได้รับการบรรจุไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 25 ภายใต้หัวข้อเรื่องว่าสุขวรรค มีทั้งหมด 8 เรื่อง และทุกเรื่องเป็นบทร้อยกรองทั้งสิ้น ต่อมาจึงมีพระอรรถกถาจารย์นามว่าพระพุทธโฆสาจารย์ได้นำมาเรียงเป็นร้อยแก้ว ทำให้เห็นในเรื่องที่ในแต่ละเรื่องนั้น พระพุทธเจ้าตรัสที่ไหน ตรัสปรารภใคร ผลของการตรัสพระพุทธนั้นเป็นเช่นใด แต่เพื่อความทันสมัย จึงเห็นสมควรแสดงให้เห็นชัดเป็นภาษาไทยแล้วเพิ่มเติมด้วยแง่คิดของผู้เขียนบทความนี้.

สุขวรรค

พระพุทธพจน์ 1.

สุสุขํ วัต ชีวาม	เวรีเนสุ อเวรีโน
เวรีเนสุ มนุสเสสุ	วิหราม อเวรีโน.
สุสุขํ วัต ชีวาม อาตุเรสุ อนาตุรา	
อาตุเรสุ มนุสเสสุ	วิหราม อนาตุรา.
สุสุขํ วัต ชีวาม อุตฺตเกสุ อนุตฺตกา	
อุตฺตเกสุ มนุสเสสุ	วิหราม อนุตฺตกา.

พระพุทธพจน์ 2.

สุสุขํ วัต ชีวาม เยสนโน นตฺถิ กิณฺณํ	
ปิตฺถกฺขา ภวิสสาม	เทวา อาภิสฺสรา ยถา.

พระพุทธพจน์ 3.

ขยํ เวรํ ปสวติ ทฺวํ เสติ ปราชิโต	
อุปสนฺโต สุขํ เสติ	หิตฺวา ขยปราชยํ.

พระพุทธพจน์ 4.

นตฺถิ รากสโม อคฺคิ	นตฺถิ โทสสโม กลิ
นตฺถิ ขนฺธาทิสา ทฺวํ	นตฺถิ สนฺติปริ สุขํ.

พระพุทธพจน์ 5.

ชีฆจฺฉา ปรมา โรคา	สงฺขารา ปรมา ทฺวํ
เอตํ ญตฺวา ยถาภูตํ	นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

พระพุทธพจน์ 6.

อาโรคฺยปรมา ลาภา	สนฺตุฏฺฐิปรมํ ธนํ
วิสุทฺธสปรมา ญาตี	นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ

พระพุทธพจน์ 7.

ปวิเวกรส ปิตวารส อุปสมรส จ
นิทโร โหติ นิปปาโป ฦมปีตรส ปิว.

พระพุทพจน์ 8.

สาหุ ทสสนมรียานํ สนนวาโส สทา สุโข
อทสสเนน พาลานํ นิจจเมว สุชี สียา.
พาลสงคตจาริ หิ ที่มมทธาน โสจติ
ทุกโข พาลหิ สวาโส อมิตเตเนว สพุพทา.
ธีโร จ สุขสวาโส ฦาตีนว สมากโม
ตสุมา หิ
ธีรฦจ ปณณฦจ พหุสสุตฦจ
โธรยหสิลํ วตวนตมรีย
ตํ ตาทิสํ สปปุริสํ สุมธ
ภเขถ นกขตตปถว จนนหิมา.
สุขวคโค นิณฐิต

ข้อตกลงในบทความนี้

ด้วยเหตุที่พระพุทธองคฺทรงภาษิตเกี่ยวกับความสุขเพียงสั้น ๆ ในรูปของร้อยกรอง และมีคำที่พระอรธกถาจารย์อธิบายความเป็นร้อยแก้วแล้ว ดังนั้นจึงเรียงเนื้อหาตามกรอบโครงสร้างคัมภีร์อรธกถาพระธรรมบท ดังต่อไปนี้

1. กำหนดเนื้อหาตามกรอบเนื้อหาสาระตามคัมภีร์พระธรรมบทภาษาบาลี
2. เก็บเนื้อหาสาระตามกรอบของคัมภีร์ธรรมปฏฐกถา
3. แยกหัวข้อเป็นความคิดของผู้เขียนในตอนท้ายของธรรมปฏฐกถาทั้ง 8 เรื่อง
4. เมื่อครบทั้ง 8 เรื่องแล้วได้สรุปจบบทความ

สุขวรรควณณา

เรื่องที่ 1. เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทธองคฺประทับอยู่ในแคว้นของชาวสักกะ ทรงปรารภถึงหมู่พระประยูรญาติที่ทะเลาะกัน โดยมีพระประสงค์เพื่อระงับความทะเลาะ จึงตรัสพระพุทพจน์นี้

มูลเหตุของเรื่อง คือเกิดความวิวาทเพราะแย่งน้ำ

พระอรธกถาจารย์ได้ดำเนินเรื่องว่า พวกเจ้าศากยะกับพวกเจ้าโกลิยะให้กันแม่น้ำชื่อว่าโรหิณี โดยใช้ทำนบเดียวกันระหว่างนครกบิลพัสดุ์กับนครโกลิยะแล้วให้ทำการเกษตรเกี่ยวด้วยข้าว

กล้า. พอถึงต้นเดือนเชษฐมาส คือเดือน ๗ ตามจันทรคติ หมายถึงก่อนเข้าพรรษา ๑ เดือน เมื่อข่าวกล้าเที่ยว พวกคนงานของสองพระนครก็ประชุมกัน. โดยที่เห็นร่วมกันกับฝ่ายของตนว่าน้ำนี้ถ้าผันไปใช้ทั้งสองฝั่งจะไม่พอสำหรับข้าวจะให้ผลิตผล จึงขอร้องให้อีกฝ่ายหยุดทำการเกษตร แต่ตกลงกันไม่ได้ ทำให้เกิดการถกเถียงกัน ทะเลาะกันขนาดลงไม้ลงมือทำร้ายกัน ต่อมาก็ได้ด่ากันพาดพิงถึงต้นตระกูล ซึ่งจุดเกิดของความรุนแรงนี้มาจากคนงานนำความเข้าไปแจ้งแก่อำมาตย์ชั้นเกษตรราธิการ พวกอำมาตย์ก็เข้ากราบทูลราชตระกูล.

ข้างฝ่ายเจ้าศากยะซึ่งเป็นพระญาติฝ่ายพุทธบิดาคิดว่าจักแสดงเรี่ยวแรงและกำลังของฝ่ายตน แล้วตระเตรียมการยุทธ์ จากนั้นก็ออกไปรบ. ฝ่ายเจ้าโกลิยะซึ่งเป็นพระญาติข้างพุทธมารดา ก็คิดว่าจักสำแดงเรี่ยวแรงและกำลังของฝ่ายตนแล้วตระเตรียมการยุทธ์ จากนั้นก็ออกไปรบเช่นเดียวกัน

แม้พระพุทธองค์ก็ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตร เห็นหมู่พระญาติแล้วทรงดำริว่า เมื่อเราไม่ไป พวกญาติเหล่านั้นจักฉิบหายแน่นอน เราควรไป ดังนี้แล้วจึงเหาะเสด็จทางอากาศแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ประทับนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณี. พระญาติทั้งหลายเห็นพระพุทธองค์แล้วทั้งอาวุธถวายเป็นบังคม. ครั้งนั้น พระพุทธองค์ตรัสกะพระญาติเหล่านั้นว่า มหาบพิตร ทะเลาะกันเรื่องอะไร พวกพระญาติไม่ทราบก็ต้องถามกันไปเป็นชั้น ๆ ว่า อุปราชจักทราบ เสนาบดีจักทราบ เป็นต้น แล้วได้ความจริงว่าทะเลาะกันเรื่องน้ำ จากนั้นพระพุทธองค์ก็ทรงถามถึงมูลค่าของน้ำ และคุณค่าของกษัตริย์ เมื่อทราบคำตอบแล้วก็ถามต่ออีกว่า ควรแล้วหรือที่อาศัยมูลค่าของน้ำมาทำให้คุณค่าของกษัตริย์ฉิบหายย่อยยับ เหล่าพระญาติเหล่านั้นก็ได้แต่นิ่งเงียบ. ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสเตือนพระญาติเหล่านั้นแล้วตรัสว่า มหาบพิตร ทำไม พวกท่านจึงกระทำการเห็นปานนี้. เมื่อไม่มีเราอยู่ ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตจักไหลนอง ท่านทั้งหลายทำกรรมอันไม่สมควรเลย ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีเวรด้วยเวร ๕ อยู่ เราไม่มีเวรอยู่ ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความเดือดร้อนด้วยกิเลสอยู่ เราไม่มีความเดือดร้อนอยู่ ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความขวนขวายในการแสวงหากามคุณอยู่ เราไม่มีความขวนขวายอยู่ ดังนี้แล้วได้ทรงภาสิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

สุสุมิ วต ชีวาม เวนินสุ อเวรินโน
เวรินสุ มนุสเสสุวิหราม อเวรินโน.
สุสุมิ วต ชีวาม อาตุเรสุ อนาตุรา
อาตุเรสุ มนุสเสสุ วิหราม อนาตุรา.
สุสุมิ วต ชีวาม อุตฺตมเกสุ อนุตฺตมกา
อุตฺตมเกสุ มนุสเสสุ วิหราม อนุตฺตมกา.

ถอดความเป็นภาษาไทยได้ดังนี้

ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน พวกเราไม่มีเวร เป็นอยู่สบายดี

หนอ

ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน พวกเราไม่มีเวรอยู่

ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือดร้อนกัน พวกเราไม่มีความ

เดือดร้อน เป็นอยู่สบายดีหนอ

ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือดร้อนกัน พวกเราไม่มีความ

เดือดร้อนอยู่

ในมนุษย์ทั้งหลายผู้ชวนชวายนกัน พวกเราไม่มีความชวนชวายน

เป็นอยู่สบายดีหนอ

ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความชวนชวายนกัน พวกเราไม่มีความ

ชวนชวายนอยู่”

อธิบายความจากพระพุทธพจน์

คำหลักในพระพุทธพจน์นี้คือคำว่าสบายดี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำอธิบายไว้ว่า ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกันด้วยเวร 5 พวกเราไม่มีเวร ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือดร้อนด้วยกิเลส พวกเราเชื่อว่าจะไม่มีความเดือดร้อนเพราะเป็นผู้ไม่มีกิเลส ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความชวนชวายนในการแสวงหากามคุณ 5 พวกเราเชื่อว่าจะไม่มีความชวนชวายน เพราะไม่มีการแสวงหา นั่นจึงเป็นอยู่สบายดี สบายกว่าพวกคฤหัสถ์ผู้ยังความเป็นไปแห่งชีวิตให้บังเกิดขึ้นด้วยสามารถแห่งการตัดช่องย่องเบาเป็นต้น หรือสบายกว่าพวกบรรพชิตผู้ยังความเป็นไปแห่งชีวิตให้บังเกิดขึ้นด้วยสามารถแห่งเวชกรรมเป็นต้น แล้วกล่าวว่า เราเป็นอยู่โดยความสบาย

ท้ายที่สุด เมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมข้อนี้จบลง ประชาชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็นต้น

แง่คิดจากเรื่องนี้

น้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตก็จริง แต่เมื่อเทียบมูลค่ากับคุณค่าของกษัตริย์แล้วห่างไกลกันมาก ถ้าจะลดคุณค่าของกษัตริย์เพื่อแย่งเอามูลค่าของน้ำ ยิ่งไม่สมควรโดยประการทั้งปวง ดังนั้น กษัตริย์จึงต้องมีวิธีการบริหารจัดการน้ำอย่างสุขุมรอบคอบ โดยไม่ต้องเดือดร้อนจนถึงขนาดต้องลงมือออกรบชิงเอาน้ำทำการเกษตร เพราะเมื่อลงมือขนาดนั้นก็จะกลายเป็นการก่อเวรไปโดยอัตโนมัติ คำว่าเวรคือเวร 5 ในที่นี้หมายถึงเบญจศีล คือ ปาณาติบาต, อทินนาทาน, กาเมสุ มิจฉาจาร, มุสาวาท และสุราเมรัยมัชฌิมา. เมื่อสำรวจจากเวรด้วยการไม่ก่อเวร จึงเป็นความสุข.

เรื่องที่ 2. เรื่องมาร

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ในบ้านพราหมณ์ชื่อปัญจสาลา ทรงปรารภมาร ตรัสพระธรรมเทศนาเรื่องที่สองนี้

เหตุเกิดของเรื่อง

พระอรรถกถาจารย์เล่าว่า ความพิสดารว่า ในวันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติมรรคของเด็กหญิง 500 คน จึงเสด็จเข้าไปอาศัยบ้านนั้นอยู่. แม้เด็กหญิงเหล่านั้น ในวันหนึ่งวันหนึ่ง ไปสูบน้ำอาบแล้ว ประดับตกแต่งแล้วบ้วนน้ำไปสู่น้ำ. แม้พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปสู่น้ำนั้น จรลีไปเพื่อบิณฑบาต. มารเข้าสิงในสรีระของชาวบ้านทั้งสิ้น ทำอย่างทีพระพุทธรูปองค์ไม่ได้แม้ภิกษาเพียงทัพพีหนึ่ง มารยืนอยู่ที่ประตูบ้านแล้วทูลพระพุทธองค์ซึ่งเสด็จออกมาด้วยทั้งบาตรเปล่า ๆ ว่า ข้าแต่พระสมณะ ท่านได้ก้อนข้าวบ้างไหม. พระพุทธรูปตรัสตอบว่า มารผู้มีบาป ก็ท่านได้ทำโดยอาการที่เราไม่พึงได้ภิกษา. มารได้เสนอแนะว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้ากระนั้นขอพระองค์เสด็จเข้าไปอีกเถิด. เรื่องเช่นนี้มีการบอกกล่าวว่า มารได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ถ้าพระสมณะจะเสด็จเข้าไปอีก เราจักเข้าสิงในสรีระของชนทั้งหมดแล้วปรบมือกระทำการหัวเราะเยาะเย้ยข้างหน้าพระสมณะนี้. ในขณะนั้น เด็กหญิงเหล่านั้นถึงประตูบ้าน มองเห็นพระพุทธองค์ ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ฝ่ายมารทูลกะพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เมื่อไม่ได้ก้อนข้าวจะเป็นผู้อันความทุกข์อันเกิดจากความหิวบีบคั้นบ้างไหม. พระพุทธรูปตรัสว่า มารผู้มีบาป ในวันนี้เราแม้ไม่ได้อะไร ๆ ก็จักใช้เวลาให้ผ่านไปด้วยความสุขอันเกิดจากปิตินั้น ดุจพรหมในเทวโลกชั้นอาภัสระ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

สุสุขํ วต ชีวาม เยสนโน นตถิ กิณจํ

ปิตักกขา ภวิสสาม เทวา อาภัสสรา ยถา.

ถอดความเป็นภาษาไทยว่า

เราผู้ซึ่งไม่มีกิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล ย่อมเป็นอยู่สบายดี

หนอ

เราจักเป็นผู้มีปิตินเป็นภักษา เหมือนเหล่าเทวดาชั้นอาภัสระ.

อธิบายความในพระพุทธพจน์

บรรดาภิเลสชาติ เครื่องกังวลมีรากเป็นต้น กิเลสชาติเครื่องกังวลแม้อย่างหนึ่ง โดยอรรถว่าเครื่องพัวพัน ไม่มีแก่เรา. เหล่าเทวดาชั้นอาภัสระเป็นผู้มีปิตินเป็นภักษาใช้กาลเวลาให้ผ่านไปฉับไฉน แม้เราก็จักเป็นฉับไฉน.

สุดท้ายในกาลที่ตรัสพระพุทธพจน์จบลง เด็กหญิงทั้ง 500 เหล่านั้นตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรคดังนี้แล.

แง่คิดจากพระพุทธพจน์

คำว่าอาภัสระ เป็นเทวดาจำพวกหนึ่งซึ่งเป็นมนุษย์เริ่มแรกของโลกใบนี้ ตามที่ปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์คัมภีร์ทศนิกาย สุตตันตปิฎก เมื่อเป็นดังนั้น มนุษย์ในโลกใบนี้จึงมีต้นตอมาจากที่

เดียวกันโดยกลุ่มเทพเดียวกัน ส่วนจะมีผิวพรรณ ลักษณะทางกายภาพต่างกัน ความคิด วิธีคิดต่างกัน ก็เพียงแค่เป็นไปตามสภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน ส่วนคุณค่าของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน จะต่างกันก็เพียงหน้าที่ที่ทำเท่านั้น

เรื่องที่ 3. เรื่องพ่ายแพ้ของพระเจ้าโกศล

เรื่องนี้เกิดขึ้นในสมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปราศรัยความพ่ายแพ้ของพระเจ้าโกศล ตรัสพระพุทธพจน์นี้

เหตุเกิดของเรื่อง

พระอรธกถาจารย์เล่าว่า พระเจ้าโกศลนั้นทรงอาศัยกาสิกคาม ครอบงำกับพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นพระเจ้าหลาน ถูกพระเจ้าอชาตศัตรูนั้นปราบให้แพ้อย่างราบคาบแล้ว พอในครั้งต่อมาจึงทรงดำริว่า เราไม่อาจจะปราบเด็กซึ่งมีปากยังไม่สิ้นกลืนน้ำนมให้แพ้ได้ มีชีวิตอยู่จะเป็นประโยชน์อะไร. ท้าวเธอทรงดพระกระยาหาร เสด็จบรรทมบนพระแท่น. ครั้งนั้น ประวัติความเป็นไปนั้นของท้าวเธอก็กระฉ่อนไปทั่วพระนคร. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลแต่พระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าว่า พระราชาทรงอาศัยกาสิกคาม ถูกพระเจ้าอชาตศัตรูปราบให้ปราชัยแล้ว 3 ครั้ง บัดนี้ ท้าวเธอทรงปราชัยกลับมา แล้วทรงดขาดพระกระยาหาร ผทมบนพระแท่น ด้วยทรงดำริว่า 'เราไม่สามารถปราบเด็กซึ่งมีปากยังไม่สิ้นกลืนน้ำนมให้แพ้ได้ มีชีวิตอยู่จะได้ประโยชน์อะไร

พระพุทธองค์สดับคำกราบทูลของภิกษุเหล่านั้นแล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย แม้ผู้ชนะย่อมก่อเวร ฝ่ายผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์เหมือนกัน ดังนี้แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

ขยั เวรํ ปสวติ ทุกขํ เสดติ ปราชิโต

อุปสนโต สุขํ เสดติ หิตวา ขยปราชยิ.

ถอดความเป็นภาษาไทยว่า

ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ผู้สงบระงับ ละความ

ชนะและความแพ้ได้แล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข.”

อธิบายความในพระพุทธพจน์

ผู้ชนะผู้อื่นย่อมกลับได้เวร. ผู้อื่นคนอื่นให้แพ้แล้วย่อมอยู่เป็นทุกข์ คือยอมอยู่ลำบาก ในอิริยาบถทั้งปวงทีเดียว ด้วยคิดว่า ในกาลไรเล่าหนอ เราอาจเห็นหลังของปัจฉามิตร. ส่วนพระชินาสพผู้มีกิเลสมีราคะเป็นต้นในภายในสงบระงับ ละความชนะและความแพ้ได้ ย่อมอยู่เป็นสุข คือยอมอยู่สบายแท้ ในอิริยาบถทั้งปวง.

ในกาลที่ตรัสพระพุทธพจน์จบลง ชนเป็นอันมากบรรลุนิยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น.

แง่คิดจากพระพุทธพจน์

ในเรื่องนี้ ปรากฏเหตุแห่งความทุกข์คือความพ่ายแพ้ แม้กระนั้นก็ตาม ความชนะก็ไม่ได้เป็นความสุข แต่กลับกลายเป็นผู้ก่อเวรอีกด้วย ส่วนความสุขในพระพุทธพจน์นี้คือการละความชนะและความพ่ายแพ้ เป็นผู้สงบภายในคือสงบระเคอะโทสะโมหะได้ขาดเท่านั้น

เรื่องที่ 4. เรื่องเด็กหญิงแห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภุมาริกาคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระพุทธพจน์นี้

เหตุเกิดของเรื่อง

พระอรธกถาจารย์เล่าว่า มารดาของภุมาริกานั้นกระทำอาวาทมงคล นิมนต์พระพุทธองค์ในวันมงคลนั้นด้วย. พระพุทธองค์แวดล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เสด็จไปในที่นั้น ประทับนั่งแล้ว. หญิงสาวนั้นกระทำการกรองน้ำเป็นต้นเพื่อถวายหมู่แห่งภิกษุ เทียวไป ๆ มา ๆ อยู่. ฝ่ายสามีของนางได้ยืนมองดูนางอยู่. เมื่อเขามองดูด้วยอำนาจแห่งราคะ ก็เลศในภายในย่อมพึงชาน. เขาถูกความไม่รู้สีกตัวครอบงำแล้วจึงไม่บำรุงพระพุทธเจ้า ไม่บำรุงพระมหาเถระ 80 แต่ได้กำหนดจิตไว้ว่า เราจักเหยียดมือออกจับหญิงสาวนั้น. พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นอัชฌาสัยของเขาแล้ว ได้ทรงกระทำปาฏิหาริย์อย่างที่เขาไม่เห็นว่าหญิงนั้น. เขาไม่เห็นหญิงนั้นแล้วจึงได้ยืนจ้องมองดูพระพุทธองค์. ในเวลาที่เขายืนมองอยู่นั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า เนาะกุมาร ก็ชื่อว่าไฟเช่นกับไฟคือราคะ ย่อมไม่มี ชื่อว่าโทษเช่นกับโทษคือโทสะ ย่อมไม่มี ชื่อว่าทุกข์เช่นกับทุกข์เพราะการบริหารขันธ ย่อมไม่มี แม้สุขเช่นกับนิพพานสุข ก็ไม่มีเหมือนกัน ดังนี้แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

นตถิ รากสโม อคฺคิ นตถิ โทสสโม กลิ

นตถิ ขนธาทิสสา ทุกฺขา นตถิ สนฺติปรํ สุขํ.

ถอดความเป็นภาษาไทย

ไฟเสมอด้วยราคะ ย่อมไม่มี

โทษเสมอด้วยโทสะ ย่อมไม่มี

ทุกข์ทั้งหลายเสมอด้วยขันธ ย่อมไม่มี

สุขอื่นจากความสงบ ย่อมไม่มี. “

อธิบายความในพระพุทธพจน์

ชื่อว่าไฟอื่นเสมอด้วยราคะซึ่งสามารถเพื่อจะไม่แสดงควัน เปลว หรือถ่าน แต่ไหม้ในภายในเท่านั้นแล้วจึงกระทำการงัดเข้า ย่อมไม่มี. แม้โทษอันเสมอด้วยโทสะ ย่อมไม่มี. ชื่อว่าทุกข์อย่างอื่นเหมือนอย่างขันธทั้งหลายที่บุคคลบริหารอยู่เป็นทุกข์ ย่อมไม่มี. แม้ความสุขอื่นที่ยิ่งกว่าพระนิพพานย่อมไม่มี หมายความว่า อันที่จริง สุขอย่างอื่นก็เป็นสุขเหมือนกัน แต่พระนิพพานเป็นบรมสุข.

ในกาลที่ตรัสพระพุทพจน์จบลง กุมาริกาและกุมารตั้งอยู่ในโศดาปัตติผลแล้ว. ในขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำอาการคือให้คนทั้งสองมองเห็นซึ่งกันและกันดังนี้แล.

แง่คิดจากพระพุทพจน์

เราจะเห็นได้ว่า ปัญหาในโลกปัจจุบันมีมูลเหตุจากไฟราคะ โทสะ เช่น การฉกชิงวิ่งราว การโกง การปล้นการแย่งก็เพราะอยากได้อะไรก็มี การฆ่าล้างแค้นก็เพราะการโกรธด้วยโทสะ เป็นต้น ปัญหาสุขภาพ ความเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะโรคภัยไข้เจ็บก็เป็นเรื่องของการบริหารชั้น คือรูปชั้น ส่วนปัญหาในการบริหารเวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้นก็เป็นทุกข์ ความยาก ความลำบาก กลายเป็นปัญหาเพียงแค่ระดับบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นปัญหาถึงการบริหารบ้านเมืองด้วย กล่าวคือการตอบโจทก์ความจริงของการแก้ปัญหาไม่ตรงประเด็น ไม่ตรงต่อปัญหาอย่างแท้จริง

และในที่นี่ขอตั้งข้อสังเกตว่า ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงสันติภาพในระดับท้องถิ่น แม้ในระดับโลก ประเด็นนี้ไม่ว่าความอสันติเกิดมาจากสาเหตุอันใด จะสงบด้วยวิธีการใด ๆ ถ้าหากไม่สงบจิตไม่สงบใจ คือยอมให้ราคะโทสะครอบงำจิตใจได้แล้ว ก็ไม่สามารถทำให้เกิดสันติได้

เรื่องที่ 5. เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในเมืองอาฬวี ทรงปรารภอุบาสกคนหนึ่ง ตรัสพระพุทพจน์นี้

เหตุเกิดของเรื่อง

พระอรรถกถาจารย์เล่าว่า ในวันหนึ่ง พระพุทพจน์ประทับนั่งในพระคันธกุฎีในพระเชตะวัน ทรงตรวดดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นมนุษย์เข็ญใจคนหนึ่งในเมืองอาฬวี ทรงทราบความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของเขา จึงทรงมีภิกษุ 500 เป็นบริวาร ได้เสด็จไปสู่เมืองอาฬวี. ชาวเมืองอาฬวี นิมนต์พระพุทพจน์. มนุษย์เข็ญใจเมื่อนั้นได้ยืนชื่อว่า พระพุทพจน์เสด็จมา ดังนี้แล้วได้ตั้งใจไว้ว่า เราจักฟังธรรมในสำนักของพระพุทพจน์. และในวันนั้นเอง โคของเขาหนีหายไปหนึ่งตัว เขาคิดว่าจักค้นหาโคหรือจะฟังธรรม แล้วคิดตัดสินใจว่าค้นหาโคก่อนให้เข้าไปสู่ฝูงโคแล้วจึงจักฟังธรรมภายหลัง ดังนี้แล้วจึงออกจากเรือนแต่เช้ามีด. แม้ชาวเมืองอาฬวีนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทพจน์เจ้าเป็นประธานให้นั่งแล้วอังกาส รับประทานอาหารเพื่อประโยชน์แก่อนุโมทนา. พระพุทพจน์ได้ทรงนั่งเสียด้วยหมายพระพุทพจน์ว่า เราอาศัยบุคคลใดมาแล้วตลอดหนทาง 30 โยชน์ บุคคลนั้นเข้าไปสู่ป่าเพื่อแสวงหาโค เมื่อเขามาแล้วนั้นแหละ เราจึงจักแสดงธรรม. มนุษย์เมื่อนั้นเห็นโคในกลางวัน ต้อนเข้าฝูงโคแล้วคิดว่า แม้ถ้าไม่มีของอย่างอื่น. เราจักกระทำการเพียงแค่ถวายบังคมพระพุทพจน์ แม้ถูกความหิวบีบคั้นก็ไม่ใฝ่ใจจะไปบ้าน แต่รับมาสู่สำนักพระพุทพจน์ ถวายบังคมพระพุทพจน์แล้วได้ยืนอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่ง. ในเวลาที่เขายืนอยู่ พระพุทพจน์ตรัสกะผู้ชวนขายในทานว่า ของอะไรที่เป็นเดนของภิกษุสงฆ์ พอมีย่อยหรือ? ผู้ชวนขายในทานกราบทูลว่ามีอยู่ทุกอย่าง. พระพุทพจน์ทรงรับสั่งว่า ถ้ากระนั้น เธอจง

เลี้ยงดูนี้. เขาให้มนุษย์คนนั้นนั่งในที่ที่พระพุทธรองค์ตรัสสั่งนั่นเอง แล้วเลี้ยงดูด้วยข้าวยาคุ ของควร
เคี้ยวและของควรบริโภค โดยเคารพ. มนุษย์ผู้นั้นบริโภคภัตเสร็จแล้วบ้วนปาก. ได้ยินว่า ชื่อว่าการจัด
ภัตของพระพุทธรเจ้า ย่อมไม่มีในที่อื่นในพระไตรปิฎก ยกเว้นที่นี้ที่เดียว. จิตของเขามีความกระวน
กระวายสงบแล้วได้เป็นจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว. ครั้งนั้น พระพุทธรองค์ตรัสอนุพัททิภาแล้วทรง
ประกาศสัจจะทั้งหลายแก่เขา. พอตรัสพระพุทธรพจน์จบ เขาก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล แม้พระพุทธรองค์
ทรงกระทำอนุโมทนาแล้วเสด็จจากอาสนะหลีกไป. มหาชนตามส่งเสด็จพระพุทธรองค์แล้วก็กลับ.

ภิกษุทั้งหลายที่ไปกับพระพุทธรองค์นั้นเองได้ยกโทษว่า พวกท่านจงดูการกระทำของพระ
พุทธรองค์เถิด. ในวันอื่นๆ ไม่เคยมีเหมือนในวันนี้ แต่วันนี้ พระพุทธรองค์ทรงอาศัยมนุษย์คนหนึ่งรับสั่ง
ให้คนจัดแจงข้าวยาคุเป็นต้นให้ให้แล้ว. พระพุทธรองค์เสด็จกลับประทับยืนอยู่แล้วตรัสถามถึงเรื่องราว
ที่พระภิกษุกลุ่มนั้นพูดกัน ครั้นสดับเนื้อความนั้นแล้วจึงตรัสว่า เป็นจริงอย่างที่คุณนั้นแหละ เราคิดว่า
เมื่อมาสิ้นทางกันดาร 30 โยชน์ เห็นอุปนิสัยของอุบาสกคนนั้นแล้วจึงมา อุบาสกนั้นหิวยิ่งนัก เขาลุก
ขึ้นแต่เช้าตรู่แล้วเที่ยวไปหาโคในป่า แม้เมื่อเราแสดงธรรมให้เขาฟังอยู่ ก็ไม่อาจบรรลุได้ เพราะเขามี
ความเป็นทุกข์อันเกิดแต่ความหิว จึงได้กระทำอย่างนี้ ด้วยว่า ชื่อว่าโรคเช่นกับโรคคือความหิว ย่อม
ไม่มี ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ชิจจฉา ปรมา โรคา สงขารา ปรมา ทุกขา

เอตํ ญตวา ยถาญตํ นิพพานํ ปรมํ สุขํ.

ถอดความเป็นภาษาไทย

ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์อย่างยิ่ง

บัณฑิตทราบเนื้อความนั้น ตามความจริงแล้ว (กระทำให้แจ้งซึ่งพระ
นิพพาน) เพราะพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง.

อธิบายความในพระพุทธรพจน์

ที่พระพุทธรองค์ตรัสว่าความหิวเป็นโรคอย่างยิ่งก็เพราะเหตุผลว่า โรคอย่างอื่นรักษาคราว
เดียวก็หาย หรือว่าอันบุคคลย่อมบำบัดได้ด้วยอำนาจแห่งองค์นั้น ๆ (คือตามอาการ). ส่วนความหิว
ต้องรักษากันตลอดกาลเป็นนิตย์ทีเดียว เหตุฉะนั้น ความหิวนี้จึงจัดเป็นเยี่ยมกว่าโรคที่เหลือ. ชั้น 5
ชื่อว่าสังขารทั้งหลาย. ความว่า บัณฑิตทราบเนื้อความตามเป็นจริงว่า โรคเสมอด้วยความหิวย่อมไม่มี
ชื่อว่าทุกข์อันเสมอด้วยการบริหารชั้น ย่อมไม่มี แล้วกระทำพระนิพพานให้แจ้ง. เพราะพระนิพพาน
นั้นเป็นสุขอย่างยอดเยี่ยม คืออย่างสูงสุดกว่าสุขทั้งหมด.

ในกาลที่ตรัสพระพุทธรพจน์จบลง ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็น
ต้น.

แ่งคิดจากพระพุทธรพจน์

คำอธิบายพระพุทพจน์นี้ชัดเจนแล้ว แต่เมื่อลงรายละเอียดจะพบว่า ความสุขอันเกิดจากการมีกินมีใช้ได้กลายเป็นเหตุแห่งทุกข์ด้วยอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นว่า การกินจะต้องพิถีพิถันจนถึงขนาดต้องมีตรา ต้องมียี่ห้อ ต้องลำดับการผลิต กำหนดอาการจับช้อนวางช้อน วิธีการจัดภาชนะ เป็นต้น เหล่านี้เป็นการเพิ่มภาระที่เกินความจำเป็นต่อจุดมุ่งหมายของการกินคือเพื่อกำจัดความหิวและเพื่อเพียงแค่ดำรงกายให้อยู่เท่านั้น.

เรื่องที่ 6. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสพระพุทพจน์นี้.

เหตุเกิดของเรื่องคือพระราชเสวยพระกระยาหารจุ

พระอรธกถาจารย์เล่าว่า ในสมัยหนึ่ง พระราชาเสวยพระกระยาหารหมดเป็นทะนานแห่งข้าวสาร โดยมีสุปะและพยัญชนะอันสมควรแก่พระกระยาหารนั้น. วันหนึ่ง ท้าวเธอเสวยพระกระยาหารเข้าแล้วยังไม่บรรเทาความเมาอาหารเลย เสด็จไปสู่สำนักของพระพุทธองค์ มีพระรูปอิดอัด ทรงพลิกกลับไปมาข้างโน้นข้างนี้อยู่ แม้ถูกความหลับครอบงำ แต่เมื่อไม่สามารถจะทรงผทมตรงได้ จึงประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นนั้นพระพุทธองค์ตรัสกะท้าวเธอว่า มหาบพิตรยังไม่ทันพักผ่อนเลย ทำไม่รีบเสด็จมา. พระราชากราบทูลความเป็นจริงว่า ตั้งแต่เวลาบริโภคแล้วหม่อมฉันมีทุกข์มาก. จากนั้นพระพุทธองค์ก็ทรงประทานอุบายในการแก้การบริโภคอาหารจุ โดยตรัสกะท้าวเธอว่า การบริโภคมักเกินไปเป็นทุกข์อย่างนี้ ดังนี้แล้วตรัสสอนด้วยพระพุทพจน์ว่า

ในกาลใด บุคคลเป็นผู้กินจุ มั่งงว่งและมักนอนหลับ
กระสับกระส่าย เป็นดุจสุกรใหญ่ที่เขาเลี้ยงด้วยอาหาร ใน
กาลนั้น เขาเป็นคนมีน้ซึม ย่อมเข้าห้องแล้ว ๆ เล่า

เสร็จแล้วจึงตรัสว่า มหาบพิตร ควรบริโภคโภชนะแต่พอประมาณ เพราะผู้บริโภคพอประมาณย่อมมีความสุข เมื่อจะทรงโอวาทให้ยิ่งจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

คนมีสติทุกเมื่อ รู้ประมาณในโภชนะที่ได้แล้วนั้น จึงมีเวทนา
เบาบาง อาหารที่บริโภคแล้วเลี้ยงอายุอยู่ ค่อยๆ ย่อยไป

พระราชาม่าอาจจะทรงเรียนพระคาถาได้ แต่ตรัสกะเจ้าหลานชื่อสุทสนะซึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้ ๆ ให้เรียนคาถานี้. สุทสนะนั้นทรงเรียนพระคาถานั้นแล้วทูลถามพระพุทธองค์ถึงวิธีปฏิบัติ ครั้นนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อพระราชเสวยอยู่ ท่านพึงกล่าวคาถานี้ในกาลเสวยก่อนล่าสุดพระราชาทรงกำหนดเนื้อความได้แล้วจักทรงทิ้งก้อนข้าวนั้น. ในการทูลถามเพื่อพระราช เธอพึงให้ลดข้าวสารมีประมาณเท่านั้น ด้วยอันนับเมล็ดข้าวในก้อนข้าวนั้น. สุทสนะนั้นทูลรับพระพุทธดำรัส

เมื่อพระราชเสวยเวลาเข้าก็ตาม เวลาเย็นก็ตาม ก็กล่าวคานนั้นขึ้นในการเสวยก่อนสุดท้ายแล้วให้
ลดข้าวสารด้วยอันนับเมล็ด ในก้อนข้าวที่พระราชานั้นทรงทิ้ง. แม้พระราชาทรงสดับคาถาของสุทส
ะนั้นแล้วรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์ครั้งละพัน. การทำเช่นนี้เป็นเหตุให้พระราชาลดพระกระยาหาร
ได้ พระราชานั้นทรงตั้งอยู่ในความเป็นผู้มีพระกระยาหารแห่งข้าวสารทะนานหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ทรงถึง
ความสุขแล้วได้มีพระสรีระอันเบา. ภายหลังวันหนึ่ง ท้าวเธอเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ถวายบังคม
แล้วทูลพรรณนาถึงอานิสงส์แห่งการบริโภคน้อย ลดความอ้วนได้ ปรารถนาสามารถเข้าป่าล่าเนื้อได้
เป็นต้น. พระพุทธองค์ตรัสว่า ชื่อว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง ทรัพย์แม้เช่นกับความเป็นผู้
สันโดษด้วยวัตถุตามที่ตนได้แล้ว ย่อมไม่มี ชื่อว่าญาติเช่นกับด้วยผู้คุ้นเคยกัน ย่อมไม่มี ชื่อว่าความสุข
อย่างยิ่งเช่นกับพระนิพพานย่อมไม่มี ดังนี้แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อาโรคฺยปรมา ลาภา สนฺตุจฺฉิปรมํ ธนํ
วิสุตาสปรมา ภาตติ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ

ถอดความเป็นภาษาไทยว่า

ลาภทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง
ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง
ญาติมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง
พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ”

อธิบายความในพระพุทธพจน์

ลาภทั้งหลายมีความเป็นผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง. จจริงอยู่ ลาภทั้งหลายแม้มีอยู่แก่คนมีโรค
ไม่จัดเป็นลาภแท้ เพราะฉะนั้น ลาภทั้งปวงจึงมาถึงแก่คนไม่มีโรคเท่านั้น เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสว่า อาโรคฺยปรมา ลาภา. ภาวะคืออันยินดีด้วยวัตถุที่ตนได้แล้วซึ่งเป็นของมีอยู่แห่งตน ของ
คุณที่สุดหรือบรรพชิตนั้นแล ชื่อว่าสันโดษ. สันโดษนั้นเป็นทรัพย์อันยิ่งกว่าทรัพย์ที่เหลือ. มารดาก็
ตาม บิดาก็ตามจงยกไว้. ไม่มีความคุ้นเคยกับคนใด. คนนั้นไม่ใช่ญาติแท้: แต่มีความคุ้นเคยกับคนใด
คนนั้นแม้ไม่เนื่องกันก็ชื่อว่าเป็นญาติอย่างยิ่งคืออย่างสูง เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า วิสุ
ตาสปรมา ภาตติ. อนึ่ง ชื่อว่าความสุขเหมือนพระนิพพาน ย่อมไม่มี เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสว่า นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ

ในกาลที่ตรัสพระพุทธพจน์จบลง ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็น
ต้น.

แง่คิดจากพระพุทธพจน์

คำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์เป็นความจริงที่ว่า ทรัพย์สมบัติไม่ได้ก่อให้เกิดความสุข
แก่คนที่มีโรคภัยเบียดเบียน. และเรื่องของทรัพย์มีปรากฏในสุภาษิตคำคมของไทยเราว่า ยินดีเท่าที่ได้

พอใจเท่าที่มี โชคดีที่สุด กล่าวคือมีความสุขในความเป็นคน ไม่ต้องทุกข์ใจที่อยากเพื่อฝันอยากได้มากขึ้นเรื่อย ๆ . ในประเด็นเรื่องญาติก็มีคำไทยกล่าวว่า แม้เป็นชาติเป็นเชื้อ ถ้าไม่เอื้อเพื่อก็เหมือนเนื้อในป่า แม้ไม่ใช่ชาติ ไม่ใช่เชื้อ ถ้ามีความเอื้อเพื่อก็เหมือนเนื้ออาตมา ความเอื้อเพื่อในที่นี้ก็คือความคุ้นเคยนั่นเอง. ส่วนคำว่านิพพานเป็นสุขนั้นเป็นที่เข้าใจกันดีแล้ว.

เรื่องที่ 7. เรื่องพระติสสเถระ

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ในเมืองไพศาลี ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระพุทธพจน์นี้.

มูลเหตุของเรื่อง

พระอรรถกถาจารย์เล่าว่า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า นับจากนี้ไป 4 เดือน เราจักปริณิพพาน. ภิกษุ 700 ในสำนักของพระพุทธองค์ถึงความสะดุ้งแล้ว. ธรรมสังเวชเกิดขึ้นแก่พระชีณาสพทั้งหลาย. ภิกษุปุณฺณทั้งหลายไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาได้. ภิกษุทั้งหลายเป็นพวก ๆ เทียวปรึกษากันว่า จะเอาอย่างไรกันดี. ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าติสสเถระคิดว่า ชาวว่า อีก 4 เดือน พระพุทธองค์จักปริณิพพาน ก็ตอนนี้เรายังไม่ปราศจากโรค เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้นแหละ เราควรถือเอาพระอรหันต์ให้ได้ แล้วจึงอยู่ผู้เดียวเท่านั้นในอิริยาบถทั้ง 4. ไม่มีการไปสู่สำนักของภิกษุทั้งหลายหรือการสนทนาปราศรัยกับผู้ใดผู้หนึ่ง. ครั้นนั้นภิกษุทั้งหลายกล่าวกะทันทิสสะว่า ทำไมคุณจึงทำตัวอย่างนี้. ท่านก็ไม่ฟังถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น. ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลความเป็นไปนั้นแด่พระพุทธองค์แล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระติสสเถระไม่มีความรักในพระองค์. พระพุทธองค์รับสั่งให้ท่านติสสะมาแล้วตรัสถามติสสะว่า ทำไมเธอจึงทำตัวอย่างนี้. เมื่อท่านกราบทูลความประสงค์ของตนแล้ว ก็ทรงประทานสาธุการแล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีความรักในเรา จงทำตัวเป็นเหมือนติสสะเถิด แม้คนกระทำการบูชาอยู่ด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น ก็ไม่ชื่อว่าบูชาเราเลย แต่คนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นแหละชื่อว่าบูชาเรา แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

ปวิเวกรสํ ปิตฺวา รสํ อุปสมมสฺส จ

นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป ฌมมปีติรสํ ปิว.

ถอดความเป็นภาษาไทย

บุคคลดื่มรสอันเกิดแต่วิเวกและรสพระนิพพานเป็นที่เข้าไป

สงบ ดื่มรสปีติอันเกิดแต่ธรรม ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป.”

อธิบายความในพระพุทธพจน์

รสอันเกิดแล้วจากวิเวก อธิบายว่า ความสุขอันเกิดแต่ความเป็นผู้เดียว. คำว่าดื่มรสวิเวกก็คือดื่มแล้วด้วยความสามารถแห่งอันเป็นผู้ทำกิจมีอันกำหนดรู้ทุกข์เป็นต้น ทำให้แจ้งโดยความเป็น

อารมณ์. คำว่ารสแห่งพระนิพพานอันเป็นที่สงบ ก็คือดื่มแล้วซึ่งรสแห่งพระนิพพานอันเป็นที่เข้าไปสงบกิเลส. ภิกษุผู้ชีณาสพ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายและไม่มีบาป เพราะความไม่มีความกระวนกระวายคือราคะเป็นต้นในภายใน เพราะดื่มรสทั้งสองอย่างนั้น. แม้เมื่อดื่มรสแห่งปิตอันเกิดขึ้นแล้วด้วยสามารถแห่งโลกุตรธรรม 9 ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย และไม่มีบาป.

ในกาลที่ตรัสพระพุทพจนจบลง พระติสสเถระบรรลพพระอรหัตแล้ว. เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่มหาชนดังนี้.

แง่คิดจากพระพุทพจน

จากเรื่องนี้ สามารถมองเห็นถึงความใส่ใจในอุดมการณ์ทางพระพุทศาสนาของพระสงฆ์สมัยพุทกาลที่เมื่อบวชแล้วมุ่งตรงต่อพระนิพพาน ตามที่ผู้บวชตั้งเจตนาว่า สพพุททุกขนิสสรณนิพพานสจฉิกรณตถาย ... เพียงได้ยินข่าวว่าอีก 4 เดือนพระพุทเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานก็สำรวจตนเองว่ายังไม่บรรลุตามอุดมการณ์จึงรีบเร่งปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงอุดมการณ์นั้น ซึ่งต่างจากสมัยนี้ แม้ตั้งใจบรรพชาอุปสมบทตามอุดมการณ์เดิม แต่ทุม่เทกั้งงานก่อสร้างอาณาจักรของตน ทำตัวเป็นเหยื่อของวัสดุก่อสร้าง เป็นเหยื่อของผู้รับเหมาก่อสร้าง และอื่น ๆ ที่ สุดท้ายก็ไม่มีแม้แต่เวลาจะใส่ใจถึงอุดมการณ์ทางพระพุทศาสนาชนิดที่ไม่น่าจะเป็น

เรื่องที่ 8 เรื่องท้าวสักกะ

เรื่องนี้เกิดขึ้นในคราวที่พระพุทองค์ทรงประทับอยู่ในเวฬุวคาม ทรงปรารภท้าวสักกะตรัสพระพุทพจนนี้

มูลเหตุของเรื่อง

พระอรรถกถาจารย์เล่าว่า ท้าวสักกะเทวราชทรงทราบความว่าพระพุทเจ้าอาพาธมีอันแล่นไปแห่งพระโลหิตเป็นสมุฏฐาน ในเมื่อพระองค์ทรงปลงอายุสังขารแล้ว จึงทรงดำริว่าควรที่เราจะไปสู่สำนักของพระพุทองค์แล้วทำคิลาณุปัฏฐาก ทรงละอิตภาพประมาณ 3 คาวุตเสีย เข้าไปเฝ้าพระพุทองค์ถวายบังคมแล้ว ใช้พระหัตถ์ทั้งสองนวดพระบาท ครั้นนั้นพระพุทองค์ตรัสถามท้าวสักกะนั้นว่าผู้นั้นเป็นใคร เมื่อทรงทราบคำตอบว่าเป็นท้าวสักกะแล้วถามถึงสาเหตุที่ต้องมาหา. ท้าวสักกะกราบทูลว่า มาเพื่อบำรุงพระองค์ผู้ประจวร. พระพุทองค์ตรัสกับท้าวสักกะว่า กลิ่นมนุษย์ย่อมปรากฏแก่เทวดาทั้งหลายเหมือนซากศพที่ผูกไว้ที่คอ ตั้งแต่ 100 โยชน์ขึ้นไป ท่านจงไปเถิด เรามีภิกษุผู้คิลาณุปัฏฐากของเราคอยดูแลแล้ว. ท้าวสักกะกราบทูลถึงความมุ่งมั่นในการที่พระองค์จะกระทำ โดยไม่คำนึงถึงวาระยะทางจะไกลเท่าใด คำนึงแต่เพียงว่าจะมาดูแลพระพุทองค์เท่านั้น เช่นใช้ศิระษะพูนพระบังคนหนักของพระพุทองค์ไปทั้ง จนกระทั่งพระพุทองค์ทรงหายประชวรดีแล้ว จึงเสด็จกลับไปสวรรค์ เหล่าพระภิกษุก็ชื่นชมต่อการที่ท้าวสักกะมีความรักและเคารพในพระพุทเจ้า. พระพุทองค์สดับถ้อยคำชื่นชมของภิกษุเหล่านั้นแล้วตรัสถามถึงเรื่องที่สนทนากัน ครั้นได้คำกราบ

ทูลตอบแล้วตรัสว่า ข้อซึ่งท้าวสักกเทวราชทำสินหาในเรานั้น ไม่น่าแปลก. เพราะท้าวสักกเทวราชนี้ ฟังธรรมเทศนาแล้วเป็นโสดาบัน ละความเป็นท้าวสักกะชรา ถึงความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม เหตุที่อาศัย เรา แท้จริงเมื่อท้าวเธอเสด็จนั่งในท่ามกลางเทพบริษัท ณ อินทสาลคูหา ในกาลเมื่อตนถูกมรรณภัย คุกคาม ทำคนธรรพ์เทพบุตรชื่อปัญจสิขะออกหน้าเสด็จมาหาเรา เราได้กล่าวว่า

ดูก่อนท้าววสวะ ท่านจงถามปัญหาของเรา
ท่านปรารภนาปัญหาข้อใดข้อหนึ่งในพระหฤทัย
เราจะทำที่สุดแห่งปัญหานั้น ๆ ของท่านได้แน่แท้ “

เมื่อจะบรรเทาความสงสัยของท้าวเธอ จึงได้แสดงธรรมเทศนา ในกาลที่ตรัสพระพุทพจน์ จบลง ธรรมาภิสมัยได้มีแก่สัตว์ทั้งหลายประมาณ 14 โกฏิ. ส่วนท้าวสักกเทวราชบรรลุนโสดาปัตติผล ตามที่ประทับนั่งแล้วนั่นเอง กลายเป็นท้าวสักกะหนุ่มแล้ว เรามีอุปการะเป็นอันมากแก่ท้าวสักกเทวราชนั้นด้วยประการอย่างนี้ ชื่อว่าความสินหาในเราของท้าวสักกเทวราชนั้น ไม่น่าแปลก ไม่น่าอัศจรรย์ ก็การพบเห็นเหล่าอริยบุคคลก็ดี การอยู่ ณ ที่เดียวกันกับเหล่าอริยบุคคลก็ดี ก่อให้เกิดสุข แต่ว่ากิจเช่นนั้นกับพวกคนพาลให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น แล้วจึงได้ทรงภาษิตคาถาเหล่านี้ว่า

สาธุ ทสสนมรียานั	สนนิวาโส สทา สุโข
อทสสเนน พาลานั	นิจจเมว สุชี ลียา.
พาลสงค์ตจาริ หิ	ทีฆมทุทาน โสจติ
ทุกโข พาเลหิ สวาโส	อมิตเตเนว สพพทา.
อิโร จ สุขสว่าโส	ถาตีนัว สมาคโม

ตสฺมา หิ

ธีรณจ ปณณณจ พหุสสุตณจ
โธรยหสิลั วตวนตมรียั
ตัม ตาทิสั สปปุริสั สุมเอั
ภเชถ นกขตตปถั จนทิมมา.

ถอดความเป็นภาษาไทยว่า

การพบเห็นเหล่าอริยบุคคลเป็นการดี
การอยู่ร่วมกับด้วยเหล่าอริยบุคคลให้เกิดสุขทุกเมื่อ
บุคคลพึงเป็นผู้มีสุข เป็นนิตยแท้จริง เพราะไม่พบเห็นพวกคนพาล
เพราะว่า คนเที่ยวสมาคมกับคนพาลย่อมโศกเศร้า ตลอดกาล
ยืดยาวนาน
ความอยู่ร่วมกับพวกคนพาลให้เกิดทุกข์เสมอไป เหมือนความ

อยู่ร่วมด้วยศัตรู

ปราชญ์มีความอยู่ร่วมกันเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งญาติ.

เพราะฉะนั้น แล

ท่านทั้งหลาย จงคบหาผู้ที่เป็นปราชญ์ และมีปัญญาทั้งเป็นพหุ

สูต นำธรรมาไปเป็นปกติ มีวัตร เป็นอริยบุคคล เป็น

สัตบุรุษมีปัญญาเช่นนั้น

เหมือนพระจันทร์ ช้องแสงพลองแห่งนักชดถุภษณ์นั้น.”

อธิบายความในพระพุทธพจน์

คำว่า สาธุ ในพระพุทธพจน์มีความหมายว่า เป็นการยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือว่าเป็นความงาม ได้แก่กรรมอันเจริญ. หากเพียงการพบพระอริยบุคคลเหล่านั้นอย่างเดียวเป็นการดีไม่ ถึงความเป็นคือเป็นต้นว่าการนั่งร่วมกับพระอริยบุคคลเหล่านั้น ณ ที่เดียวกันก็ดี ความเป็นคืออันได้เพื่อจะกระทำวัตรและปฏิวัตรแก่พระอริยบุคคลเหล่านั้นก็ดี เป็นการดีโดยแท้. เพราะผู้ใดที่อยู่ร่วมกับคนพาล เป็นความทุกข์ตลอดกาลนาน. เพราะผู้นั้นถูกสหายพาลพุดชักชวนให้กระทำความผิดอันติดต่อเป็นต้น เป็นผู้ร่วมฉันทะกับสหายพาลนั้น กระทำความผิดเหล่านั้นต้องกรรมกรรมหลายอย่างมีถูกตัดมือเป็นต้น ชื่อว่าย่อมโศกเศร้าสิ้นกาลยาวนาน. ขึ้นชื่อว่าได้อยู่ ณ ที่เดียวกันกับผู้เป็นศัตรูมีมือถือดาบก็ดี พวกสัตว์ร้ายมีมือสรวปเป็นต้นก็ดี ก่อให้เกิดทุกข์เป็นนิตย์ฉันทะใด การอยู่ร่วมกับคนพาลก็ฉันทะนั้นเหมือนกัน. การอยู่ร่วมด้วยปราชญ์นั้นเป็นสุข เหตุนี้จึงชื่อว่ามีการอยู่ร่วมให้เกิดสุข หมายความว่า การอยู่ ณ ที่เดียวกันกับด้วยบัณฑิตให้เกิดสุข. ถามว่า การอยู่ร่วมด้วยปราชญ์ให้เกิดสุขอย่างไร? ตอบว่า เหมือนสมาคมแห่งหมู่ญาติฉะนั้น. อธิบายเพิ่มเติมว่า การสมาคมแห่งหมู่ญาติอันเป็นที่รักให้เกิดสุขฉันทะใด การอยู่ร่วมด้วยปราชญ์ให้เกิดสุขฉันทะนั้น. เพราะการอยู่ร่วมกับคนพาลให้เกิดทุกข์ อยู่ร่วมกับด้วยบัณฑิตให้เกิดสุข ฉะนั้นแล ท่านทั้งหลายจงคบหา คือว่าเข้าไปนั่งใกล้ท่านที่เป็นปราชญ์สมบูรณ์ด้วยปัญญา และผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาเป็นโลกียะและโลกุตระ ซึ่งชื่อว่าผู้มีปัญญา และผู้ถึงพร้อมด้วยอาคมและอิทธิฤทธิ์ชื่อว่าพหุสูต ผู้ซึ่งว่านำธรรมาไปเป็นปกติ เพราะความเป็นผู้มีอันนำธรรมาไปเป็นปกติคือให้ถึงพระอรหันต์ ผู้ซึ่งว่ามีวัตร เพราะวัตรคือศีลและวัตรคือธุดงค์ ผู้ซึ่งว่าอริยะ เพราะความเป็นผู้ไกลจากกองกิเลสผู้สัตบุรุษ ผู้มีปัญญางามเห็นปานนั้น เหมือนพระจันทร์ช่องแสงพลองที่กล่าวกันว่า คลองแห่งนักชดถุภษณ์ อันไม่มีหมองฉันทะนั้น.

ในกาลที่ตรัสพระพุทธพจน์จบลง คนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็นต้นแล้ว

แง่คิดจากพระพุทธพจน์

คนพาลกับบัณฑิตมีทุกสังคม ทุกยุค ทุกสมัย เป็นของคู่กันที่อยู่ตรงกันข้ามกันเสมอ

เหมือนมือแขนขา มีขั้วขา คนพาลกับบัณฑิตมีผลต่อชะตาชีวิตด้วยกันแต่ตรงกันข้ามกัน คือคนพาล คนพาลก่อทุกข์ คบบัณฑิต บัณฑิตก่อสุข คนพาลมีคุณภาพเชิงลบ พาลมากเท่าใด ลบมากเท่านั้น บัณฑิตมีคุณภาพเชิงบวก ฉลาดมากเท่าใด บวกมากเท่านั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสใน มงคลสูตรว่า อเสวนา จ พาลานํ ปณตตานญจ เสวนา ... เอตมมงคลมุตตมํ ฯ แปลว่าการไม่คบคนพาลเป็นมงคลอย่างสูงสุด การคบบัณฑิตเป็นมงคลอย่างสูงสุด. หรือแม้แต่ในสุภาษิตของไทยก็ปรากฏว่ามีว่า คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล

สรุป

พระพุทธศาสนาสอนว่าการเกิดเป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ ... จากการศึกษาพระไตรปิฎกแล้วพบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสุขเหมือนกันดังที่ปรากฏในพระธรรมบทซึ่งเป็นบทร้อยกรอง ต่อมาพระอรธกถาจารย์ได้อธิบายในรูปของร้อยแก้ว ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นชัดเจนถึงสถานที่ที่ตรัสบุคคลที่ปรารถถึง และตรัสแล้วเกิดผลอย่างไร เมื่อว่าโดยสรุปแล้วความสุขที่ได้ศึกษามานี้ มี 2 ประเภท และ 2 กลุ่มหลัก คือ

กลุ่มหนึ่งคือ

1. สุขกาย เช่น อาโรคยปรมา ลาภา ไม่มีโรคก็อยู่สุขสบาย
2. สุขใจ เช่น อุปสนโต สุขํ เสติ (ละความแพ้ชนะได้) เข้าไปสงบภายใน(คือจิต) ย่อมอยู่เป็นสุข

และกลุ่มสองคือ

1. สามิสสุข ความสุขอิงอามิส เช่น ชิมฉฉา ปรมา โรคา ความทิวเป็นโรคอย่างยิ่ง นี้เป็นความทุกข์ นัยะอันตรงกันข้ามก็คือ ความอิมหนาสำราญเป็นอาการหายโรคนั้นก็คือเป็นความสุখনั่นเอง
2. นิรามิสสุข ความสุขที่ไม่อิงอามิส เช่น นิพพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2529). **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. ประมวลพระนิพนธ์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.